



Բանակաթեմերու ամբողջական գումարը 60.000ը չ'աճցնիր, Հոս այս համեմատական ցուցակին մէջ Պափրագադնիական եւս կը պակեօր. որուն Ե. de Goeje թեւեւթեմերու 10.000 զինուոր վերադարձ է: Սակայն Պափրագադնիոյ պէս անշնանակ ու վատա-համբաւ զորաբաժին մը համար այսպիսի բացման զուգընթաց երկարեւել՝ ըստ իր շատ չափաքանէ է: Պափրագադնիոյ զորաբաժինը շատ էր. Դժ ծէ ծէմա տժ քալօւմենո Սափադունան արքայատէսն էծոս էօտի և էփօրօրոն, էփի անասցունդա տէ ևալ քա-տօրոնքիա ծիսթալլօմենոն. (Թեմն որ հոյժի Պափրագադնիոց, է ալգ ինչ յիմար եւ խոտան եւ ա-նեւանի իբրեւթեմն իւրով եւ նենգութեամբ). կոստ. վան թեմ. 23, 5:

Եթէ այս բանակաթեմը իրապէս 10.000ի զորութիւն ունենար, անշուշտ այլոց առջեւ աւելի մեծ վարկ ու համբաւ կը վայելէր: Յամենայն դէպս Պափրագադնիա սակաւաձեռն զորաբաժին մ'ունե-ցած պիտի ըլլայ: Ասոր ներհակ Հայկական բանա-կառնին համար միայն 4000 մարդ չափաքանց անհաւանական է, նոյն իսկ եթէ երկարեւելու ալ ըլլանք, որ այն բանակաթեմը իւր է՛ք եւ է՛ք զարուսիր զորութիւն ունեցած փայլ ասկաւ ինչ նոսժացու-ցած էր: Սակայն Պատրիկ մը 4000 հօգույց վրայ հրամանատարութիւն չ'ընէր: Ուստի շատ հաւա-նական է, որ ընդօրինակող յաջորդ խաղիկ թե-մին 4000ը, անմատգորութեամբ վերնոյն զբաժ ըլլայ: Ըստ Հետեւորդի, եւ Հայկական թեմին 4000ը կը փոխեմ 10.000ի. իսկ Պափրագադնիոյ կը թողում 4000 միայն. ասով ստիական երեք Պատրիկց հրամանատարութեան տակ կը գտնուին ստիական երեք մեծաքանի զումարտակեր, այսինքն՝

|                       |        |
|-----------------------|--------|
| Արեւելեան . . . . .   | 15.000 |
| Հայկական . . . . .    | 10.000 |
| Բուկեղարիոն . . . . . | 8.000  |

Արեւապէս կողման այս զորաբաժիններու մասին Հետեւեալ ծանօթութիւնն ալ կու տայ Ե. de Goeje էջ 199. Մահմետական պետութեան զինաց ճակատ առ ճակատ կեցած այս ասանուսէկ նահանգաց մէջ գտնուող ճիւղերու ու ասանուսէր զօրաց ամբողջական գումարը 70.000ի կը հասնի, առանց գուգանի ի միասին հաշուելու:

Իբե խորագրէի (հրա. Ե. de Goeje էջ 88 ff.) Պատրիկներու մասին տուած տեղեկութիւնն ալ շատ կարեւոր է. իւր բաժինն համապայ լինց Պա-տրիկի կոստանդնուպոլիս եւ վերջ նահանգները կը տանէին: Ասոնք երեքը, այսինքն՝ Ամուրիսի, Ան-կիւրիոյ եւ ալ—Արմինիակի Պատրիկները, յայն-կոյն ներկայի գտնուող թեմերու (περατια θέματα) կը վերաբերին: Բուկեղարիոն թեմին զօրավարին Պատրիկութեան բարձրագոյնը հաւանական է թէ 793/4 թուականին այն զօրաբաժինը զօրավար Քրիստոփորէսէյ Հոյոց գումարտակին մէջ ծագած ապստամբութեան զոյգութիւնը համար ըբաժ մեծ ծառայութեանց փոխարէն արիւստը մ'երգած պիտի ըլլայ: Կոստանդինէ ու Իրենէէ այնպէս

խոտագոյնս պատուհասակի եղած հոյաքունք գումարտակը կ'երեւայ թէ իւր հայրենակից — Լեւոն Ե. ի (813—820) առջեւ զարեւալ շնորհք կը գտնէ: Ինքը գահը հարձականալէ ետքը՝ Մա-նուէլ, Միքայէլի տաշանդաւոր արքին, որ Ռա-նաբեան անկած տան անկանաւոր էր եղած, Պա-տրիկ տիրադուր կը պատուէ. և Մանուիլ ծէ տոն Միչալի քրատօստրատօր քառիւօնէս ծը-քառալէօս և տրադիոն տիմիօս տօն Մար-մուր, յօւս էժէի սէ՝ էփր յարօս տոն քա՛ ծիսիւօս օնկէօսթաի քօլեման, սիմբուլոն տո՛ ծասիւօս ևալ տից Սրօքօքիա յեոմեոն. Թեոփ. Հար. 24, 2 ff. Իբն խորագրէի ստիական բանակաթե-մերու մասին պատմածներուն տողդ ըլլալուն նշանաւոր ապացոյց մ'ունիք — Թարիկեան թեմի զօրավարին, Թեոքրայ կայսրուհւոյն ու Վարդայ եղբոր — Պերսիկեայ՝ 863ի Ռիփիտոսի մօտ, Պատն գիւղի ու Լաւիպոն գետի քով եւ Գիւրիսեան զաշտի վրայ ընդգէմ՝ Արաքսուց տա-րած մեծ յարկութեան անարագութիւնը: Պատ-մագիրն այս դէպքը ճշգրի ու մանրամասն կը տարագրէ:

Ներքեւորնաս կ'իմանայ, թէ թշնամին այս կողմը բնակ գարկած է, իւր առաջին շնորք կ'ըլլայ՝ անոր փախստեան ամէն ծամբաները գրաւել. բռնել: Ուստի եւ շուտ մը Հայկական ու Բուկե-ղարեան գումարտակներ զօրավարները զոյգութիւնս ու պափրագադնիոյ զնդերու հետ հիւսիսային կողմը կը կարգէ: Հարաւային կողմը կը կցնէր Արեւելեան, Ռիփիկեան ու Կապադոքիոյ գումար-տակներու զօրավարները, Սերեւիկոյ ու Քարաբանն սահմանակոմսութեանց զօրաբաժիններէ: Իսկ արեւմտեան կողմէ ինքը կը բռնէ չորս կայսերական անձնապահ զնդերու, Թարիկոյ ու Մակեդոնիոյ զօրավարներուն հետ, որոնք սովոր էին Բուկեղա-րաց հետ խաղաղութիւն եղած ասոնք, ասոնք զնդերու հետ միացած պատերազմելու. ասոնցմէ զատ Թարիկեան զումարտակն եւս իւր հետն էր աւաճ: ի, Թեոփ. 181, 9—20: Այս չորս տաճարա ծասիլիս (կայսերական գունդը) ըստուր կը համապատասխանէ Նորամակի յիշատակած կայսե-րական անձնապահաց չորս տաճարա՝ καβαλλαριχά

՝ Կողման՝ իւր յիշար ալ խորալ անուն մասանին մէջ (հրա. Ե. de Goeje Bibliotheca geographorum Arab. P. VI) էջ 198 ff. Հետեւեալ կը գրէ Կ. Պոլիս նաստ զնդերու մասին. «Կոստանդնուպոլիս, արքայաթեոս քա-ղաք կերց չորաց 24.000 եւ հաւուսի, որոնց 18.000ը ձիւսեր եւ 8000ը հետեւակ են: Ձիւսերները արք գործի բաժնուն: Աստիւրը 4000 հօգուով կը կցուցնեն Սիրա-րեան գունդը, մեծ Գումարիկի հրամանատարութեան տակ, միւսնոյն ժամանակ նաեւ շնչհ. Հրամանատար է բուկեղարեան կին եւ կարգադիր զօրաժողովներ: Երկրորդ գունդը ընդունեն 4000 հօգուով, եւ կոտիս — Ցուկիս: Գրուագրի իւր հրամանին տակ գտնուող՝ նմանապէս 4000է բաղկացած հրորդը — Երկրորդը (էքսօքիստոն) գունդը կը ներկայա-ցընէ անձնապահաց գաւը: Զորագրը Սիրաարեալը՝ 4000 հօգուով, որոնք թագաւորն ճամբորդութեանցը միւր վեր-կիւսեանով: Հետեւակալները երկուքի կը բաժնուի: Եւ կոտիս՝ Սպարմանէս, միւսը՝ Նուսմար. իւրաքանչիւրը 4000 հօգուով: Այս անուան յանձնադրն մասին ձեւը երկարա-

maire Comparée de l'Arm. Classique, էջ XIV, 4—5, 35 էւս:

— ձիւորացի զորքերուն: Թեոփանեայ պատմածին՝  
 իրգամայն ունեցած տարբերութիւնը միայն տա-  
 շափն է, որ խաղիկա թեմին անունը հոս իր պակսի,  
 բայց անոր տեղ դրուած է Կորնտոս: Սակայն կա-  
 ռելի մէկ ենթադրել, թէ Կորնտոս խաղիկա թեմին  
 ուրիշ մէկ անունն ըլլայ, վասն զի յետագայ ժա-  
 մանակները Կորնտոս թեմը կազմող երկիրները՝  
 Իրն խորագրերի ժամանակ սակայն Հայկական  
 բանակութեմին կը վերաբերէին: Կորնտոս գետ  
 վերջնայն մայրաքաղաքն էր, մինչ արդէն խաղիկա՝  
 Հայկական բանակութեմին քով գոյութիւն ունէր  
 իբր զատ եւ ուրիշ բանակութեմ: Հաւանականա-  
 գոյնեա *Koloneia* յաջորդող [*χαι Χαλιδίας*] անունը  
 պարզապէս աչքի վերիցմամբ ինկած պիտի ըլլայ,  
 Կորնտոսի զատ բանակութեմի վերածուելը, յամե-  
 նայն գէպս Թեոփոլայի ատենները կրնայ պատա-  
 հած ըլլալ: Երկու զորաբաժիններու պարօճին  
 դրանք միշտ իրարու հետ ձեարած կը յիշատա-  
 կուին: Այսպէս Բարսեղ Մակեդոնացին զանոնք  
 միասին կը ղեկէ, ըստ մէջ Եփեսոսայ եւ Արածանայ  
 արշաւանք զանուս. *idia de tous Chalδους και*  
*Κολωνειάτας την μεταξυ γάρον Κόφρατου και*  
*Αρσίνου κειλεύσας καταδραμείν.* Թեոփ. Եպր.  
 269, 16:

Ժ.

Առնիւթն Բեթսան — Կառնիւթն՝ ըստ Խորհրդիքի է-  
 ր. Կ. Երեւանի:

Խորհրդաբէ գրքին մէկ նահանգին  
 գլխաւոր քաղաքն եւ միւս ամրացող թիւր կը  
 նշանակէ: Եթէ աստիկան թեմերուն մասին խոր-  
 հրագրերի աւանդածները՝ Կ. Երեւանի գրածնե-  
 րուն հետ համեմատուելու ըլլանք, շատ անձ համա-  
 ձայնութիւն այս երկուքին մէջ կը տեսնենք: Խոր-  
 հրագրերի ամրաց անուանածները՝ Եփեսոսի քով  
*πόλις ἐπιτογμοι* (նշանաւոր քաղաքը) նշանա-  
 կուած են: Ահա երկուքին համեմատական տար-  
 տալը՝

Պ-Կ-Ե-Բ-Ի-Պ.

որ հինգ ամրաց ու-  
 նի. (Խորհրդաբէ):

Պափաղազնոյ նշանաւոր քա-  
 ղաքներն ասոնք են՝ 1. Գանգրա՝  
 մայրաքաղաք, 2. Ամասոս,  
 3. Սորա, 4. Գաւրիւրա, 5. Եփ-  
 օսոս, 6. Պոսթոլուպոլիս  
 Կ. Երեւ. էջ 30:

Սորա-Կոստան.

Այս նահանգն ու-  
 նի տասը ամրաց եւ  
 նիկիւս անուն քա-  
 ղաքը:

1. Նիկիոս գլխաւոր մայրաքաղաք,  
 2. Հեքեմպոլիս, 3. Գրեմեոս,  
 4. Աստուկոս, 5. Պաթրենոպոլիս.  
 էջ 27:

Ու-Կ-Ե-Բ.

ունի տասը ամրաց  
 եւ Նիկիւս անուն  
 քաղաքը:

Ուփոխիւթն անուանուած թեմին  
 ունեցած նշանաւոր քաղաքներն  
 ասոնք են՝ 1. Նիկիւս՝ մայրաքա-  
 ղաք, 2. Կոստան, 3. Գորնու-  
 ղէն, 4. Սիւրիւս, 5. Ալաւմա,  
 6. Միւրիւս, 7. Գլափոսկոս,  
 8. Պարիս, 9. Կիւրիւս, 10. Ա-  
 բրիւս. էջ 26:

կան է. վասն զի յոյն անուան արաբական բնակիչներ  
 ցուցն՝ տառերու սխալ կիսաբերութեանց պատճառաւ, շատ  
 գծաւարացած է:

Իրն խորհրդաբէ առանց մայրաքաղաքի տասը  
 քաղաք կը հաշուէ:  
 Թարկեսեան թեմին համեմատութիւնը չենք  
 կրնար բնել, վասն զի Իրն խորհրդաբէ՝ Եփեսոսէ  
 զատ միայն չորս ամրաց կը նշանակէ, մինչդեռ  
 Կոստանդին՝ 21 է աւելի, որոնց մէջնէն գծաւորն է  
 4 զինուորական ամրոցները ստոյգ որոշել: Նմա-  
 նապէս Արեւելեան բանակութեմին մէջ՝ Ամուրիա  
 քաղաքին հետ 4 ամրաց եւ գետ ուրիշ 80 բերդ կը  
 յիշատակէ: Առաստաղնի համեմատական տարաւոր  
 հոս զմեզ թողիլք էրնէ:

Ք-Գ-Ե-Բ.

|                                                                                 |                                                                                                                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Բայ Խորհրդա<br>(خارج) գլխաւոր<br>քաղաքն, ուրիշ գե-<br>տնայն ամրաց ու-<br>նի 20: | Առաջին Կոստանթն<br>(Գարսիսեան) մէջ չորս նշանաւոր<br>քաղաք կայ. 1. Կեսարիա՝ մայրա-<br>քաղաք, 2. Նիսիս՝ քաղաք,<br>3. Թիւրս, 4. Հեքեմպոլիս.<br>էջ 20: |
|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Առնչ Հիւրիւկեայ՝ Ա. Կապադովկիոյ մէջ  
 յիշատակած քաղաքներն են: Գարսիսեան թեմը  
 (սահմանափակուող) Թ. Գարսիս՝ Ա. Կապադովկիոյ  
 ունեցած տարածութեանը կը համապատասխանէր:  
 Լեւոն Չ. Փիլիսոփան (886—911) Բուզնդարին  
 եւ Հայկական թեմերէ մեծատարած երկիրներ  
 կտրելով՝ Գարսիսեանի հետ կը միացնէ:

Բ-Կ-Ե-Բ-Ի

Հոս կը տեսնուի  
 Անիւսի քաղաքը,  
 Սամալ եւ տասու-  
 բէք ամրաց:

Բուզնդարին թեմը կազմող  
 քաղաքներն են՝ 1. Անիւսի՝  
 մայրաքաղաք Գաղաթապոլիս,  
 2. Կապադովկիոյ մայրաքաղաք  
 Մարնապոլիս, 3. Հեքեմպոլիս, 4. Պարսիս,  
 5. Տիւրս. էջ 28:

Լեւոն քրիստոսաւոր կոչուե-  
 ժամանակ Կապադովկիոյ փոխա-  
 յուկեան Բուզնդարին թեմին  
 Հետեւեալ զինուորական շրջա-  
 նակները (βάνδα) տեղակալու-  
 թիւնք (τοποτηροσία) Բարսեայ,  
 տեղակալութիւն Բաղաթապոլիս,  
 տեղակալութիւն Ալաւմա եւ  
 տեղակալութիւն Ալաւմա վասն  
 Վաք. պետ. 226, 5:

(Նշել) Լեւոն քրիստոսաւոր  
 կոչուեալ օրով, Բուզնդարին թե-  
 մին՝ Գարսիսեան թեմին փոխա-  
 յուկեան Հետեւեալ զինուորա-  
 կան շրջանակները, Կապադով-  
 կիոյն Միւրիւկիոսայ, տեղա-  
 կալութիւն օրով խալիս եւ տե-  
 ղակալութիւն Բերնուպոլիս:

• Բանակաթեմը կը բաժնուէր զինուորական  
 միասններու, միմեկը՝ կը ստորաբաժնուէր զա-  
 ճեալ զին. զրդանակներու կամ զաւստակներու,  
 որոնք տեղակայութիւնը կ'անուանուէր: Du Cange  
 իւր միջին դարեան կամ ոչ-զաւստակ յունարէն  
 արտի նամար նշողական արտիւնի Բաւաղարին մէջ  
 տեղակայութիւն Բաւոն ասանկ կը մննէ. Τοποτηροσία  
 — Vicariatus. Scribit Porphyrogenitus lib. I. de them-  
 a. 16. Στρατηγικός, seu Thematum et provinciarum prae-  
 fecturas divisas fuisse eis τούρχας, turmas vero eis  
 βάνδα, ήτοι τοποτηροσίας... Հմմտ. անդ նաեւ βάνδο  
 եւ τούρχα բառերու մեկնութիւնը: Ժ. Թ.

որոշմամբ կազմուեցաւ զինուորական վիճակ մը (տօմար), որ այժմ Սանդանա կ'անուանուի (կոստ. անք. 225, 16)։

Ռերեմ Բուկերդարին թեմը՝ յառաջ քան Լեւոն Զ. բըժւոյ իրողութիւնները, 5 քաղաք, 4 զինուորական վիճակ կամ տեղակայութիւն + 3 զինուորական վիճակ կամ տեղակայութիւն ունէր, ուստի եւ բնդ ամէնը կ'ըլլայ 12 զին. վիճակ, ի՞նչ է իրն խորդագրելի թւերը ճիշդ են, մեզի երբեք անուշ դեռ կը պակսի։

Հ. յիշու Բանդա-Բեր.

Ունի իջուեցան եւ տանուէն ամրոց։

Կապաղուկին Գ., որ այժմ Լայկական բանակաթեմ կը կոչուի, եթէր քաղաք ունի. (Լեւոն, Իրմար, Օտարեցոյ, Անգալա, Ամարո, Եւեկեաթարա. Սինոգէ. էջ 21, 5)։

Կողմին անառիկ եւ սեպ ամրոց մըն է. եւ այս փորքի քաղաքն անուամբը երկիրն ալ կոչուեալ էր կոչուի... Սկզբն է՝ Փոքր Լայք, սկիւնով Եւեկեաթարա քաղաքն եւ Փաղարոս անուն իւռնէն, կը տարածուի մինչեւ Արա. բակացոյ քաղաքը... եւ կը հասնի մինչեւ Երկապոզիս եւ Տե. փոխէ... Այս եւ Կողմին... վն. թեմ. 31, 7։

Սերաստիա թեմն ալ նմանապէս Բ. Լայքն էր սկիւ. վն. թեմ. 82, 2։

Լեւոն քրիստոսաւոր կայսր ժամանակ... Լայկական բանակաթեմէն՝ Քայսրիանն բանակաթեմին տնօրէնական հետեւեալ զինուորական վիճակները, տեղակայութիւն կոմարդոնայ, տեղակայութիւն Տարիայ. վն. 21, 6։

Լեւոն քրիստոսաւոր կայսր ժամանակ՝ Լարիսի՝ Սերաստիայ մէկ վիճակն էր. վն. 21, 6։ Կամակ վարչ. կողմնախիբերն էր, վն. 21, 6։

Կողմին եւս հաշուին մէջ առնելով՝ 16 քաղաք կ'ունենանք, ուստի եւ իրն խորդագրելի նշանակու թւէն մէկ պակաս, թէ լեւոնիս սխալմամբ Կողմին հաշուին գուրս ձգած չէ։

Խ. Կրիս.

Վէջ ամրոց ունի։

Խաղախ անուանուած թեմն ու Տրապիզոն մայրաքաղաքը՝ գաղթականութիւնք են Լեւոնացոյ. վն. թեմ. 30, 9։

Եկեղեց գաւառ խաղախ կը կերտուի. վն. 21, 6։ Եւ իրեն եւ միջին կողմեր Փոքր Լայքը սահմանադրուած էր. վն. 21, 6։ Լարի կը կային իրենիս իսկ իրենց անունները. Եկեղեց. Սպէր եւ խաղախ. վն. թեմ. 30, 11։

\* Մնծ շայոք այս երեք գաւառներուն անուանց ծնունդ յոյս բնագրին մէջ չստ խանգարուած են։ Ան Կոստանդնուպ վն. թեմ. 30, վն. 21, 6։ Լարի. 186, 187, 226 են ստեպ յիշատակուած Կէլէկոյի անունը, որ սկզբնա-

Տրապիզոն եւ Եկեղեց գաւառն իրապէս խաղախ կը կերտուի. Խիկ միւս ճանցանները գուցէ թէ Տրապիզոն իշխանութեան սակ եղող եպիսկոպոսութիւններէ լլլան, հմտ. Գեորգ. Կիպր. հրտ. 4. Գեորգ. 1642 ff. օ Խերիանոն, օ Խալա-տօշօսը, օ Խալ, օ Սալթը (այսմ Բալթարեք), օ Կերարեան, օ Դերոս, օ Եւկանոն. (Խալի եւ Եւկանոնի անունը գաղթեալ տեղադրուած էր)։

տառ 'Ա կամ 'Ե ծայնաւորին կողմնունէն զատ՝ ընտ նախնական տրիպարէն շատ մծո խոտորում մը չի ցուցնելը, քովը յիշատակուած միւս գաւառներուն տեղադրական դիրքէն նստեցնելով, կը նամակատարանէ Բարք շայոք՝ Եկեղեց գաւառին։ Արտաքին մասնաձգաց (Ստր., Պոռոմ., Պոռո. են) ծանօթ է այս գաւառը՝ Ասկիտոյ կամ 'Ասկիտոյ անուամբ։ Տուգիտն անուն մէջ — որ նոյն է Բարք շայոք Կալա գաւառն նստ — եթէ ուղղակի տոյն անուն յունականացած Տուգիտոյ (Ստր. Ժ. 1.) ծնին աղանաղումը չէ, յայտնի կը տեսնուի յս. ք. — յ տառին սխալմամբ տի փոխումը ըլլալը։

Դոնաւրին Ե Կոստանդին քով անգամ մը միայն յիշուած Դուճանոն անանծ զաւառն աշխարհագրական դիրքն որոշէ։ Եթէ նշանակ նայինք, շատ կը մերձնայ վանայ ծովու հարաւային կողմը գտնուող արդի Խիզան գաւառակին, եւ կարելի իսկ էր իրարու նստ նոյնացնել, եթէ ստորագրութեան նամակատարաններ։ Կայսեր ըրած տեղագրութեան նամակամ, Փոքրն շայոք եւ խաղախ թեմն սահմանադրող կից զաւառն են այս վերոյիշեալ գաւառները. ապա ուրեմ Բարք շայոք եւ Զորոքը շայոք կարելի է միայն ինքզինալ գաւառն տնոյ փնտնել։ Սակայն միւս կողմին Մաւտնաքիզը նստ Խոզան (տօ լոճ Խոզան) անուն վն. վարչ. 226, 3. անմատոճ ըլլալուն, Խ հարձ կը ստիպուիք նամակելու, Թէ նոյն երկու իրարու սակալին նոյնաշինչն անունաց զիտոնը՝ մը տնոյ ունեցած պիտի ըլլայ։ Բայց այս շինութիւնն ո՛ր Թէ Խոզան եւ Խոզան անունաց մէջ որոնելու ենք, այլ քոլորովն զատ տնո։ Ս. Գրոց տնոյնակ կայսր մասնաձգող Խաղախ անուն ծագման վրայ իստելով, այնպէս կը ստուգաբանէ. «Հայն (այս է՝ Եթէ սահմանակից Փոքրն շայոք իցն)՝ հաւատարմի անունն եւ անունացն իսկ նոյն» Եկեղեց, Սպէր եւ Խոզան (Դուճանոն) զորոց վկայն եւ սուրբ Գիրք, Խ Դ. Թագաւորութիւնս։ Յորժամ Ասորիստանայք զքանկիչ Սամարիայ Խ գերութիւն վարեցին, ընկանդոցն զոսա զգետով Գոգգանս։ Այլ զտաղիս անունն՝ Խ Պարսից եւ յառաջին գաւառն անտի իւրեանց — Խ Դաղիզայ, ընկանս, յորմ են անունն իսկ նոյնս. (վն. Թեմ. 30, 11—17)։ Այս ծիծաղելի ստուգաբանութեամբ Կոստ. Խաղախ կը փոխադրէ մինչեւ Մարաց աշխարհը։ Դ. Թագաւորութեան մէջ Ժ. 6. կը կարգանք 'Բաւկեցոյ զոսա... զգետով Գոգգանս կը կարգանք Մարաց (տ. 1. juxta fluvium Gozan, in civitatibus Medeorum). Արդ ո՛ր չի տեսնել Կոստանդին աշխարհագրական սխալ արտոյութիւնը, որով երկիրն ու երկիր իրարմէ նստաւորութիւն ունեցող Գոգգան գետը, որ Կասպից ծովը կը թափուի, համեմատութեան կը բերէ, կամ Ժիշը եւս կը նշանակէ մեր Խոզան գաւառն նստ, Եկեղեցը Այլապ ('Ալաթ), իսկ Սպէրը՝ Արտաք ('Աթթ)։ Անունսք մասն նմա. Դ. Թագաւորութեան Ժ. 6. ձմիւր, նստ Բրոսէ, Deux historiens armeniens. էջ 222, Ժ. 1. Ժ. Ժ.

